

अनुत्पादीत कर्ज (NPA) —: बँकांची एक समस्या

संशोधक — रविकिरण नवनाथ मराठे
बाबुरावजी घोलप महाविद्यालय, सांगवी, पुणे.

गोषवारा (Abstract) : सेवा क्षेत्रात अग्रगण्य गणला जाणारा बँक व्यवसाय हा भारतीय अर्थव्यवस्थेचा आधारस्तंभ मानला जातो. भारत हा कृषीप्रधान देश म्हणून ओळखला जातो. कृषी क्षेत्राचा वाटा भारतातील अर्थव्यवस्थेत मोठा दिसून येतो. त्यानंतर सेवा क्षेत्राचा विचार करता बँक व्यवसायाचा वाटा देखील महत्वपूर्ण आहे. भारतीय बँकिंग क्षेत्रात एकूण बँक व्यवसाय ९६ लाख कोटी रुपये इतका दिसून येतो. यापैकी राष्ट्रीयकृत बँकेचा वाटा ७५ टक्के इतका दिसून येतो. आर्थिक विकासातील वाढ व बँकांची प्रगती ही चांगली बाब समजली जाते. मात्र मागील चार ते पाच वर्षात बँक व्यवसायात नव्यानेच समस्या निर्माण झालेली दिसून येते. ती म्हणजे (NPA- Non Performing Asset) अनुत्पादीत कर्ज होय.

प्रस्तुत संशोधन पेपरमध्ये सार्वजनिक राष्ट्रीयकृत व खाजगी बँकांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. जून २०१७ पर्यंत राष्ट्रीयकृत क्षेत्रातील २१ बँका व खाजगी क्षेत्रातील १७ बँकांचा अनुत्पादीत कर्ज विषयीचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

प्रास्ताविक :

सेवा क्षेत्रातील विकासात बँक व्यवसाय हा महत्वपूर्ण घटक असल्याचे दिसून येते. भारतीय बँक व्यवसायाचा विचार करता एकूण ९३ व्यापारी बँका, सार्वजनिक २७ बँका त्यापैकी स्टेट बँक व तिच्या संलग्न बँका अशा ६ बँका तसेच १९ राष्ट्रीयकृत बँका व खाजगी बँका २१ तसेच वीमा कंपन्या २४ इतक्या दिसून येतात. वाढत्या बँक व्यवसाय देशाच्या आर्थिक विकासात भर घालत असतांना दिसून येतो. तसेच ग्राहकांना बँक व्यवसायाचा देणी—घेणी यासाठी विशेष लाभ होताना दिसून येतो. एकंदरीत बँक व्यवसायामुळे ग्राहकांना समाधान मिळत असलेले दिसून येते. मात्र शहरी व ग्रामीण भागातील लोकांना व्यवसाय सुरू करण्यासाठी जो निधी हवा असतो तो मिळण्यासाठी गरजू लोक बँकांकडे आकर्षित होताना दिसून येतात व दिर्घ मुदतीची किंवा लघू मुदतीची कर्ज बँकांकडून दिसून येतात. स्वयंरोजगार किंवा एखादा उद्योग सुरू करण्यासाठी ग्रामीण व शहरी भागातील व्यक्ती बँकेचा आधार घेताना दिसून येतात. लोकांनी ठेवलेल्या ठेवीवरच बँका पतचलन व पतनियंत्रण या दोन्ही गोष्टींची पूर्तता करताना दिसून येतात. बँक व्यवसायाची प्रगती होत असतांना मागील चार—पाच वर्षांपासून बँकापुढे (एन.पी.ए.) अनुत्पादीत कर्जाची समस्या निर्माण झालेली दिसून येते. राजकारणी लोकांची

शिफारस केल्यामुळे बँकेतील उच्च अधिकारी मोठ्या व्यक्तींना कर्ज पुरवठा करतात. उदा. विजय माल्या, नीरव मोदी या लोकांना कोटीच्या रूपात कर्ज वाटप केलेले दिसून येते. मात्र परतफेड किंवा व्याज मुद्दल रूपात झालेली दिसून येत नाही. अशा बड्या फसव्या लोकांमुळे बँक व्यवसाय अडचणीत आलेला दिसून येतो. म्हणून अनुत्पादीत कर्ज ही बँका पुढील मोठी समस्या निर्माण झाल्याचे दिसून येते.

बँकांची अनुत्पादीत कर्ज (NPA) अर्थ व व्याख्या
बँक ही एखाद्या व्यक्तीला कर्ज पुरवठा स्वरूपात काही रक्कम देवू करतात. मात्र ९० दिवसांपर्यंत कर्जदाराने बँकेत एकही रूपया भरलेला नसेल यात व्याज व मुद्दल याचा समावेश होतो. तर बँक त्या खात्याला **Bad Loan** असे म्हणतात. याचाच अर्थ अनुत्पादीत कर्ज म्हणून त्या खात्याची नोंद होत

असलेली दिसून येते.

व्याख्या :

“बँका ग्राहकांना जे कर्ज वाटप करतात ती बँकेची मालमत्ता असते अशी मालमत्ता किंवा कर्जाची परतफेड करण्यास ग्राहक असमर्थ ठरतो तेव्हा त्या कर्जास बँका अनुत्पादीत कर्ज असे संबोधतात.”

अभ्यासाची उद्दिष्टे :

१)	अनुत्पादीत कर्ज विषयीचा अभ्यास करणे.
२)	अनुत्पादीत कर्ज वाढले आहे की कमी झाले आहे हे अभ्यासणे.
३)	अनुत्पादीत कर्जाचे प्रकार आहेत हे अभ्यासणे.
गृहितके :	
१)	अनुत्पादीत कर्जात वाढ होताना दिसून येते.
२)	अनुत्पादीत कर्जामुळे बँकांचा विकास मंदावतो

संशोधन पद्धती :

सदर संशोधन पेपर बाबतचे विश्लेषण करण्यासाठी दुय्यम स्रोतांचा वापर करण्यात आला आहे. त्यासाठी प्रामुख्याने मासिक पुस्तके, वेबसाईट, संदर्भग्रंथ इत्यादींचा अवलंब करून संशोधन पूर्ण करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

अभ्यासाचे महत्व :

भारतातील बँक व्यवसाय झपाट्याने वाढत असतांना दिसून येतो. सेवा क्षेत्रातील विकास क्षेत्रात बँकांचे योगदान महत्वपूर्ण आहे. भारतातील बँक व्यवसायात व्यापारी बँका, सहकारी बँका, राष्ट्रीयकृत बँका, सार्वजनिक बँक, वित्तीय संस्था व वीमा कंपन्यांचे तसेच परकीय बँकांचे जाळे मोठ्या प्रमाणात पसरलेले दिसून येते. लोकांच्या ठेवीवर बँका पतचलननिर्मिती कार्य करतांना दिसून येतात. जागतीकरणानंतर हळूहळू होत गेलेले बदल बँकांना व इतर क्षेत्रांना पोषक ठरलेले दिसून येते. बँकांनी नवीन तंत्रप्रणालीचा इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा वापर करून ई-बँकिंग व्यवस्था राबविली. यात ग्राहकांना फार मोठ्या प्रमाणात फायदा झालेला दिसून येतो. यात अनुक्रमे मोबाईल, इंटरनेट कॉम्प्युटरचा वापर करून घरबसल्या बँकेचे व्यवहार करणे सोपे झाले. एटीएम, क्रेडीट कार्ड, डेबिट कार्ड, आर.टी.जी. एस. अशी इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा वापर मोठ्या प्रमाणावर होत असलेला दिसून येत आहे. एकंदरीत बँक व्यवहार व लोकांचा बँकेवरील विश्वासापोटी बँकांना सेवा क्षेत्रात अनन्य साधारण महत्व प्राप्त झालेले दिसून येते. मात्र

बँकांना चालू व्यवसायात कर्ज बुडवेगीरीचे प्रमाण वाढत असलेले दिसून येते. ग्राहक कर्ज घेतल्यानंतर परतफेड करत नाहीत. तेव्हा अनुत्पादीत कर्ज (NPA- Non Performing Asset) ही मोठी समस्या निर्माण झाल्याचे दिसून येते. म्हणून एकुण ३८ बँकांची अनुत्पादीत कर्जा आढावा घेण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत संशोधन पेपरमध्ये करणे महत्वपूर्ण वाटते.

अनुत्पादीत कर्जाचे प्रकार :-

१) **स्टॅण्डर्ड असेट्स :-** या प्रकारात कर्ज घेणारी व्यक्ती वेळच्या वेळी कर्जाची रक्कम मुद्दल व व्याज भरत असतांना दिसून येते. ३० दिवसात कर्जफेड करत असलेले दिसून येतात.

२) **सब स्टॅण्डर्ड असेट्स :** या प्रकारात कर्ज घेणाऱ्या व्यक्ती वेळच्या वेळी कर्जाची परतफेड करत असल्या तरी ९० दिवसांपेक्षा जास्त दिवस लोटल्यास हे खाते अविश्वासास पात्र ठरते.

३) **डाउटफुल असेट्स :** ९० दिवसांपेक्षा जास्त दिवस झालेल्या व्यक्तींनी बँकेत कर्जरूपी रकमेचा काहीच भरणा केलेला नसतो अशा व्यक्तींना बँक ही अविश्वास दर्शविते व बँड लोन म्हणून घोषित करते.

४) **लॉस असेट्स :** १२ महिन्यांपेक्षा जास्त कालावधी मोठ्या व्यक्तींनी झालेले कर्जदार कोटीच्या आकड्यातील मोठी कर्जे बुडविल्याने अशा खात्यांना बुडीत मालमत्ता किंवा बुडीत कर्ज म्हणून संबोधले जाते.

बैंकांचे अनुत्पादीत कर्जाविषयी विवरण

वर्ष	अनुत्पादीत कर्ज (रु कोटी मध्ये)	अनुत्पादीत वाढ / घट टक्केवारी
मार्च-२०१६	५७१.८४१	७.६९ :
जून-२०१६	६१८.१०९	८.४२ :
सप्टेंबर-२०१६	६५१.७९२	८.८१ :
डिसेंबर-२०१६	६७७.४४३	९.१८ :
मार्च-२०१७	७११.३१२	९.०६ :
जून-२०१७	८२९.३३८	१०.२१ :

स्रोत केअर रेटिंग लि., २०१७

वरील तक्त्यानुसार भारतातील सर्व क्षेत्रातील कार्यरत असणाऱ्या एकूण ३८ बँकांचे अनुत्पादीत कर्जाचा अभ्यास केल्यास असे लक्षात येते की, जून २०१६ पर्यंत ८.४२ टक्के अनुत्पादीत कर्जाबु रक्कम होती. त्यात वाढ होवून जून २०१७ मध्ये अनुत्पादीत कर्ज १०.२१ टक्के इतके दिसून येते.

बँकांची एकूण अनुत्पादीत कर्ज वितरण आकडेवारी

अ.क्र.	बँका	रक्कम (रु. कोटी)	अ.क्र.	बँका	रक्कम (रोख)
१	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	१८८,०६८	२०	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया	१२,१६५
२	पंजाब नॅशनल बँक	५७,७२१	२१	इंडियन बँक	९,६५३
३	बँक ऑफ इंडिया	५१,०९९	२२	एचडीएफसी बँक लि.	७,२४३
४	आयडीबीआय बँक	५०,१७१	२३	विजया बँक	६,८१२
५	बँक ऑफ बडोदा	४६,१७३	२४	पंजाब व सिंडीकेट बँक	६,६९३
६	आयसीआयसीआय बँक	४३,१४८	२५	जम्मू अँड कश्मीर बँक	५,६४१
७	कॅनरा बँक	३७,६५८	२६	कोटक महिंद्रा बँक	३,७२७
८	युनियन बँक	३७,२८६	२७	आयडीएफसी बँक	२,००४
९	इंडियन ओव्हरसीज बँक	३५,४५३	२८	फेडरल बँक	१,८६८
१०	सेंट्रल बँक	३१,३९८	२९	करूर वैश्य बँक	१,८०७

११	युको बँक	२५,०५४	३०	साउथ इंडियन बँक	१,६९६
१२	ओरिएण्टल बँक (कॉमर्स)	२४,४०९	३१	कर्नाटक बँक	१,६९१
१३	ऑक्सीस बँक	२२,०३१	३२	येस बँक	१,३६४
१४	कापेरिशन बँक	२१,७१३	३३	इंडोसिंह बँक	१,२७२
१५	अलाहाबाद बँक	२१,०३२	३४	लक्ष्मी विलास बँक	८७८
१६	सिंडीकेट बँक	२०,१८४	३५	सीटी युनियन बँक	७३५
१७	आंध्र बँक	१९,४२८	३६	आर.बी.एल. बँक	४५८
१८	बँक ऑफ महाराष्ट्र	१८,०४९	३७	धनलक्ष्मी बँक	३५४
१९	देना बँक	१२,९९४	३८	डी सी बी बँक	२८५
				एकुण	८२९,३३८

स्त्रोत केअर रेटिंग लि., २०१७

एकुण अनुत्पादीत कर्ज रूपये ८२९.३३८ पैकी स्टेट बँक ऑफ इंडिया बँकेचा अनुत्पादीत कर्जाचा वाटा हा १८८०६८ इतका दिसून येतो. याची २२.७ टक्के इतके प्रमाण दिसून येते. स्टेट बँक ऑफ इंडिया, पंजाब नॅशनल बँक, बँक ऑफ इंडिया, आय.डी.बी.आय. बँक व बँक ऑफ बडोदा या पाच बँकांचा अनुत्पादीत कर्जातील वाटा एकूण

रक्कम	रु. ३९३.१५४ करोड इतका दिसून येतो	की, ज्याचे शेकडेवारीचे प्रमाणे ४७.४ टक्के इतके दिसून येते.
सार्वजनिक बँकांचे अनुत्पादीत कर्जाचे प्रमाण जास्त दिसून येते.	आय.सी.आय.सी.आय. व ऑक्सीस बँकेची	
अनुत्पादीत कर्जाचे प्रमाण/ वाटा ७.९ टक्के इतका दिसून येतो. बँकांना अनुत्पादीत कर्ज प्रकरणांना तोंड द्यावे आहे. अनुत्पादीत कर्ज बँकासमोर बँक व्यवसायातील मोठी अडचण निर्माण झालेली दिसून येते.	लाग त	
भारतीय उद्योग महासंघाने सुचविलेल्या शिफारशी :- भारतीय उद्योग महासंघाने अनुत्पादीत कर्ज कमी करण्यासाठी शिफारशी सुचविल्या यांना सहा कलमी कार्यक्रम असे संबोधले जाते ते पुढीलप्रमाणे.		
१) सहकारी बँक हिस्सा कपात :- सरकारने सहकारी बँकेतील हिस्सा कपात करावा व ३३ टक्क्यावर आणावा.		
भारतीय स्टेट बँक ऑफ इंडिया, बँकेत सरकारी हिश्यात वाढ करावी.		
२) पूर्ण भांडवल :- केंद्रीय अर्थ मंत्रालयामार्फत कोटीच्या रूपात पूर्ण भांडवल बॉण्ड घोषित केले गेले आहे. त्यामुळे नागरिक व गुंतवणूकदार (कर्ज घेणारे) यांच्याकडून सरकारी बँकांना भांडवलापोटी रक्कम उभारता येईल.		
३) सेवा सुविधा क्षेत्रासाठी वित्त पुरवठा :- बँकाकडे असणारा निधी व पायाभूत क्षेत्रासाठी लागणारा कज यात विषमता दिसून येते. त्यासाठी बँकांनी पूर्ण वित्त पुरवठा याचा वापर करावा.		
४) तारणपत्रे :- चांगली खाते की जी व्याज व मुद्दल परत देवू करतात. अशा कर्जाची परतफेड		

	करणाच्या		
	व्यक्तींना कर्ज तारणाचे देवुन भांडवल निर्मितीस प्रोत्साहन द्यावे.		
५)	बँक होल्डींग कंपनी :- सरकारने बँक व्यवहारात सुत्रबद्धता	आणण्यासाठी व बँक वित्तीय अधिकाऱ्यांसाठी	
सरका	र व बँका यांच्यात समन्वय साधण्यासाठी बँक होल्डींग कंपनीची स्थापना करावी. होल्डींग कंपनीला भांडवल		
	हस्तांतरण करावे, बॉण्ड व अन्य मार्गाने निधी गोळा करण्याचे स्वातंत्र्य	द्यावे. अनुत्पादीत कर्ज वसुलीसाठी योग्य त्या	
मार्गाचा	वाप		
र	करावा इ.		

६) इंद्रधनुष्य योजना :- इंद्रधनुष्य योजना अरूण जेटली यांनी सुरू केली. इंद्रधनुष्य योजनेमार्फत अर्थसंकल्पीय साहय म्हणून अतिरिक्त रकमेत सरकारने वाढ करून अर्थसाहय करावे. तसेच आणखीन ७ कलमी कार्यक्रमाची आखणी इंद्रधनुष्य योजनेअंतर्गत केले आहे.

समारोप / निष्कर्ष :

1. सार्वजनिक व खाजगी क्षेत्रात असणाऱ्या बँकांच्या अनुत्पादीत कर्जात वाढ झाल्याचे दिसून येते.
2. राष्ट्रीयकृत बँकेची अनुत्पादीत कर्ज बुडविण्यात आली आहेत असे दिसून येते. उदा. ललित मोदी, नीरव मोदी, विजय मल्ल्या इ.

3. खाजगी बँकांचे अनुत्पादीत कर्जाचे प्रमाण अल्प आहे.
4. अनुत्पादीत कर्जामुळे देशातील अर्थव्यवस्थेवर वाईट परिणाम होतो.
5. अनुत्पादीत कर्जामुळे बँकांच्या पतनिर्मितीवर मर्यादा येतात.
6. मोठी कर्ज वसुलीसाठी दंडात्मक कारवाई व तारण मालमत्ता जप्त करून कर्ज वसुली करावी.

संदर्भ सुची :

- www.careating.com
- www.jagram.com 15 Feb. 2018
- hindinews18.com 5 Jan.2018.
- https://afeia.com
- esectionpakka.com

